Mehmet ÇEVİK, Abdal Fıkraları Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Ürün Yayınları, 2018, ISBN: 978-605-2117-25-5, 272 sayfa.

Arş. Gör. Zeynep Safiye BAKİ NALCIOĞLU*

Abdal tipi ve abdal kültürü etrafında oluşan fıkra geleneğini inceleyen Doç. Dr. Mehmet Çevik'in *Abdal Fıkraları Üzerine Bir İnceleme* adlı kitabı, bu geleneği çok yönlü olarak ele almaktadır. Kitap, Abdal fıkralarının tespit edilip aktarılması ve aktarılan fıkraların metin merkezli olarak incelenmesi bakımından iki temel bölümden oluşmaktadır. Kitabın adında ve içeriğinde kullanılan "Abdal fıkraları" ifadesi, Abdalların anlattığı fıkraları değil, birey olarak ya da zümre olarak Abdal tipine ya da bu geleneğe bağlı olarak anlatılan fıkraları içermektedir. Çevik, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde 2002'de sunduğu *Osmaniye'de Abdallar* adlı lisans tezinin hazırlıklarına başladığı 2000 yılından itibaren Abdal fıkralarını derlemeye başlamıştır. Bu nedenle *Abdal Fıkraları Üzerine Bir İnceleme* adlı kitabın yaklaşık on altı yıllık bir araştırmanın ürünü olduğu söylenebilir.

Çalışmanın "Giriş" kısmı, "Türk Kültüründe Fıkra" başlığını taşıyan bölüm ile başlamaktadır. Bu bölümde fıkra, kavram ve terim olarak incelenmekte ve halk edebiyatı anlatı türlerinden biri olarak metin bağlamında değerlendirilmektedir. Daha sonra icra/anlatma açısından da yorumlanan fıkranın anlatıcı, dinleyici ve anlatma eylemini de içeren bağlamına dikkat çekilmektedir. Ayrıca fıkra, bireysel ve toplumsal işlevleri açısından da ele alınmaktadır (2018: 7-22). "Türk Kültüründe Abdallık ve Abdallar" başlıklı diğer bölümde ise öncelikle Abdal, sözcük ve kavram olarak yorumlanmaktadır. Abdal sözcüğünün tüm kullanımlarının yanı sıra bugün Anadolu'nun farklı bölgelerine ve yörelerine yayılmış bir sosyal zümrenin adı olarak kullanıldığına da yer verilmektedir. Sosyal bir zümre olarak Türkiye Abdallarının incelendiği alt bölümde sosyo-kültürel açıdan abdallar değerlendirilmekte ve farklı pek çok özelliğine rağmen müzisyenliklerinin ortak yönleri olduğu ifade edilmektedir. Abdal yaşamının önemli gerçekliklerinden biri olarak ise, Çevik'in Abdal kültürüne dair görüşmelerinden de yola çıkarak, abdalların ötekileştirildiğine ve bu ötekileştirme tarafından beslenen marjinalleştirmeye dikkat çekilmektedir (2018: 23-32).

Kitabın "Abdal Fıkraları" başlıklı birinci bölümü, Abdal fıkralarının kaynak, üretici ve anlatıcı bakımından incelemesi ile başlamaktadır. Abdal fıkraları için önemli olanın metnin sabit bir gerçeğe dayanıp dayanmaması olmadığına, Abdal tipine ya da anlatıcı ve dinleyicinin zihnindeki Abdal imajına uygun olup olmaması olduğuna vurgu yapılmaktadır. Abdal fıkralarının kaynağı konusundaki çeşitli görüşler açıklanarak Abdal fıkraları kaynakları açısından şu üç gruba ayrılmıştır: "G erçek bir olaya dayanan Abdal Fıkraları, Tamamen uydurma olan Abdal Fıkraları, Başka tiplere bağlı fıkralardan uyarlanmış Abdal Fıkraları". Ancak Abdal fıkralarının çok önemli bir kısmının gerçek bir olaya dayandığı ancak zamanla ve metnin yaygınlaşmasıyla yaşanmışlıktan uzaklaşıp anonim bir fıkraya dönüştüğü belirtilmektedir. Bu fıkraların abdallar tarafından üretilmediğinin göz önünde bulundurulması gerektiğine de dikkat çekilmektedir. Fıkra tipini ve özelde fıkra tipi olarak abdalı inceleyen kitapta toplumun Abdal tipine yüklediği roller ve bu rollerle şekillenen Abdal imajına yer verilmektedir. Bu rollerin ve imajların ise genellikle Abdalların gerçekleriyle örtüştüğüne ve ancak kimi zaman da örtüşmediğine değinilmektedir. Fıkralarda yer alan Abdal tipinin bireysel ve toplumsal anlamda taşıdığı ya da yansıttığı özellikler de örnekler üzerinden açıklamaktadır (2018: 35-73).

Fıkraların tasnifi ile ilgili pek çok

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye. zeynep.nalcioglu@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3770-5103

görüş bulunmaktadır. Kitap, fıkra tasnifleriyle ilgili genel yaklaşımlara ve abdal fıkralarının tasnif çalışmasına yer vermektedir. Abdal fıkralarını zümre tipleri etrafında teşekkül eden fıkralarla ilgili kategoride ele almakta ve genel olarak "Kahramanlarına göre" ve "Temsil edilen zihniyet ve davranışa ya da nüktelerine göre" olmak üzere iki grupta incelemektedir. Temsil edilen zihniyet ve davranışa ya da nüktelerine göre ise bu fıkralar şu dört şekilde sınıflandırılmıştır: "Abdalların hazırcevap kişilikleri ve teklifsizce konuşabilmeleriyle ilgili fıkralar, Abdalların saf kişilikleriyle ilgili fıkralar, Abdalların kendileri, bir varlıkları ya da yakınlarıyla övünmeleriyle ilgili fıkralar, Abdalların dinî bilgi ve uygulamalarının zayıflığıyla ilgili fıkralar". Çevik, bu sınıflandırmaya beşinci bir başlık olarak "Abdallarla ilgili müstehcen fıkralar" şeklinde beşinci bir grubun eklenebileceğini belirtmiş ancak Abdalların, çoğu kendileri açısından onur kırıcı nitelikteki bu tip fıkralardan rahatsızlık duydukları/duyacakları gerekçesiyle söz konusu metinlerin çalışma dışında tutulduğunu ifade etmiştir (2018: 77-100).

Abdal fıkraları, biçim ve içerik bakımından da ele alınmış, dil-üslup, yapı, konu, şahıslar, mekân ve zaman açılarından da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca abdal fıkraları ile diğer fıkralar karşılaştırılmış, abdal fıkralarının başka tiplere ait fıkralarla ilişkisinden hareketle tip değişimleri örnekler üzerinden çözümlemiştir. Bu bölümde son olarak gülme kuramlarından üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramları açıklanmış ve abdal fıkraları bu kuramlara göre yorumlamıştır (2018: 101-162).

Sonuç olarak abdal kültürünün ve abdalların günlük hayatlarına dair birçok olay ya da durumun "Abdal fıkrası" olarak adlandırılan fıkralara konu edildiği belirtilmiştir. Bu fıkraların dinleyici açısından bir anlam ifade etmesi, anlaşılması ve fıkranın görünürdeki işlevi olan "güldürmeyi" başarabilmesinin, büyük oranda Abdal kültürünü ve Abdalları bilmeyi gerektirdiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Abdal fıkralarının, Temel ya da Kayserili fıkraları gibi, yaygın şekilde bilinmediğine yer veren Çevik, Abdalların en az bilinen yönlerinden birinin, kendileri hakkında anlatılan fıkralar olduğuna değinmiştir. Bu fıkraların, Abdalların yaşamlarından kesitler sunması bakımından, Abdalların ve özellikle de onların psiko-sosyal durumları hakkında önemli veriler içerdiğini ve bu nedenle de güldürse bile ciddiyetle okunması gerektiğini ifade etmiştir (2018: 163-170).

Kitabın "Metinler" başlığını taşıyan ikinci ve son bölümünde ise "Abdalların Hazırcevap Kişilikleri ve Teklifsizce Konuşabilmeleriyle İlgili", "Abdalların Saf Kişilikleriyle İlgili", "Abdalların Kendileri, Bir Varlıkları ya da Yakınlarıyla Övünmeleriyle İlgili" ve "Abdalların Dinî Bilgi ve Uygulamalarının Zayıflığıyla İlgili" olmak üzere dört genel başlık altında yüz doksan beş fıkra metnine yer verilmektedir. Fıkra metinlerinde, hem Türkçenin konuşma dilindeki bazı özelliklerinden hem de yöresel ifade ve sözcük çekimlerine rastlanması nedeniyle okuyucuya kolaylık sağlamak açısından kitabın sonunda bir de "Sözlük" bulunmaktadır (2018: 171-256).

Türk kültüründe anlatı türlerinden biri olarak fıkrayı ve Abdallık geleneğini ele alan *Abdal Fıkraları Üzerine Bir İnceleme* adlı kitap, Abdal tipi etrafında oluşan fıkraları ve bu fıkraların incelemesini içermektedir. Kitapta yazılı kaynaklardaki Abdal fıkralarının yanı sıra alan araştırmasından elde edilen Abdal fıkralarına bir arada yer verilmektedir. Kitap, tespit edilen fıkraların farklı pek çok açıdan değerlendirilmesi ve abdal fıkralarının diğer fıkralarla karşılaştırılarak örnekler üzerinden yorumlanması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca daha önce Abdal fıkraları ile ilgili kitap boyutunda yapılmış kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması açısından alana katkı sağlayan ve araştırmacılara kaynak sunan bu kitabın, yöntemi ve içeriği ile yeni çalışmalar için örnek oluşturacağı da söylenebilir.